

Pääkirjoitus

Sociologia, muutos ja pysyvyys

Elina Paju & Paula Merikoski

Sosiologiaa tieteenä tavataan luonnehtia muun muassa niin, että se tutkii yhteiskunnan muutosta. Tätä perustellaan kaanonista käsin. Sosiologisen teoreettisen ajattelun klassikot tutkivat yhteiskuntaa tilanteessa, jossa siirtyminen moderniksi määrittelemäämme yhteiskuntamuotoon muutti ihmisten elämää radikaalisti. Metodologisissakin kehittyisissä on usein lähdetty liikkeelle ympäröivän yhteiskunnan muutoksista, kuten Chicagon koulukunnan 1910- ja -20-luvuilla kehittämässä laadullisissa menetelmissä, joilla haluttiin saada kiinni voimakkaasti ja nopeasti urbanisoituvan kaupungin muutoksista. Kiinnostus muutoksiin ei ole suinkaan vähentynyt. Esimerkiksi vuoden 2022 Sosiologipäivillä pohditaan demokratian muutosta. Muutos ei kuitenkaan aina tarkoita lineaarista kehitystä kohti parempaa, vaan se voi myös olla taantumuksellista. Kuten Sosiologipäivien kutsussa muistutetaan, toimiva demokratia ei ole itsestäänselvyys ja se on ollut viime aikoina uhattuna monelta taholta, globaalisti ja aivan lähellä.

Muutoksen vastinparina, ja välttämättömänä ehtona, on pysyvyys. Filosofin Alfred North Whitehead kirjoittaa teoksessaan *Process and Reality* (1929) siitä, miten kaikki maailmassa on muutoksessa, prosessissa, mutta samalla mitään täysin uutta ei

ole. Kaikessa uudessa, muutoksessakin siis, on aina siemen jostakin, joka on jo ollut. Tätä muutoksen ja pysyvyyden dynamiikkaa pohdimme *Sociologia*-lehden näkökulmasta ottaessamme vastaan toimittajien vastuun lehdestä. *Sociologiassa* paljon pysyy samana: pyrkimys tuottaa laadukasta, kriittistä ja ajatuksia herättävää yhteiskuntatieteellistä keskustelua pääosin kotimaisilla kielillä. Siihen kuuluu sosiologisesti kiinnostavat aiheet ja innostuneet kirjoittajat, paneutunut vertaisarviointi, tehtävänsä motivoitunut toimituskunta ja toimituksen uuttera työ. Kun lehden ulkoasukin pysyy samana, voikin kysyä, mikä lehdessämme edustaa muutosta?

Ilmiselvä ensimmäinen vastaus tähän löytyy itse sosiologeista ja sosiologiin keskusteluihin yhtyvistä kirjoittajista. Sisältö elää, muuttuu tai pysyy samana kirjoittajiensa mukana. Koska sosiologit tutkivat yhteiskuntaa, ei kyse ole pelkästään kirjoittajien ajatusten, vaan myös yhteiskunnan muutoksesta. Nämä voivat kuitenkin olla keskenään eriyttäviä. Anna Rastas ja Sanna Poelman analysoivat *Sociologia*-lehden artikkelissaan ”Suomalaisen sosiologian värisokea piste” (1/2021), miten suomalainen sosiologia tunnistaa tutkimuksessa rodullistamisen problematiikan ja ottaa keskeisiä kategorioita tarkastellessaan huomioon myös rodun. Tuloksena oli, että

yllättävän harvassa tutkimuksessa nämä kysymykset oli huomioitu. Niinpä yhteiskunnan muutos ja sosiologisen keskustelun muutokset eivät välttämättä tapahdu samaan aikaan. Huomaamatta jättäminen ilmentää myös erilaisia intressi- ja valtakamppailuja niin yhteiskunnan kuin sosiologiankin piirissä. Kamppailujen tuloksena asioiden on mahdollista muuttua.

Sisällön ja kirjoittajien näkökulmien ohella lehden toimintaympäristössä tapahtuu muutoksia. *Sosiologia*, kuten muukin suomenkielisen tiedejulkaisemisen kenttä, on elänyt muutosta jo useamman vuoden. *Open access* -julkaisemisen myötä tieteellisten seurojen kustantamien lehtien rahoitusrakenne muuttuu. Tätä muutosta on toivottu, pelätty, ennakoitu ja suunniteltu jo kauan ennen meidän toimituksemme kautta. Riikka Homanen ja Marianne Mäkelin (4/2019) kirjoittivat oman toimituskautensa jäähyväissanoissa asiasta toiveikkaina, koska tuolloin suomenkielisen tiedejulkaisemisen rahoitusmalli oli jo teikeillä.

Vuoden 2022 alussa suunnitelmat rahoitukselle ovat edelleen keskeneräiset, mutta lehtien odotetaan kuitenkin siirtyvän avoimeen julkaisemiseen ilman selkeää käsitystä siitä, millä taloudellisella pohjalla niitä tulevaisuudessa pyöritetään. Rahoitusratkaisun löytäminen on sen verran hidas muutos, että se haastaa pohtimaan muutoksen ja pysyvyyksien rytmejä. Henri Lefebvre kirjoittaa teoksessaan *Éléments de rythmanalyse* (1992), että rytmin nopeus tai hitaus on sitä vain suhteessa toisiin rytmeihin. Rytmeissä on, ainakin tässä tapauksessa, kyse myös vallasta: kenen pitää kiiruhtaa ja kenellä on varaa jahkailla.

Siirtyminen avoimeen julkaisemiseen on kiinnostava välähdyks muutos ja pysyvyyden problematiikkaan. Tieteen avoimuuteen ja saavutettavuuteen liittyvät kansainväliset ja kansalliset julistukset antavat mielikuvan suurista muutoksista ja siirtymistä tieteen kentällä. Toimituksessa sen sijaan valmis-

taudumme pienin askelin muutokseen. Muutos aineellistuu *Sosiologia*-lehden goffmanilaisella takanäyttämöllä pienissä, ulkopuolisille näkymättömäksi jäävissä asioissa, kuten kustannussopimusten uusissa sanamuodoissa, toimituksen käymissä tekijänoikeuslisensosejä koskevissa koulutuksissa, Westermarck-seuran arkistojen jäljittämässä ja penkomisessa. Kun muutos koostuu pienistä teoista se ei välttämättä tunnu muutokselta lainkaan. Luki-jalle näkyvimpänä muutoksena on Kansalliskirjaston ylläpitämän Elektra-tietokannan alasajo, mikä vaikuttaa myös *Sosiologia*-lehden digitaaliseen saatavuuteen tällä hetkellä.

Lopulta siis tieteellisen kustannustoiminnan suuret muutoksen tuulet osuvat *Sosiologia*-lehteen, mutta olivat muutokset isoja tai pieniä tai rytmiltään millaisia tahansa, pysymme niissä kuitenkin mukana. Siispä olemme muotoilleet toimituksemme tunnuslauseen Ruotsin nykyisen kuninkaan, Kaarle XVI:n tunnuslauseen ("För Sverige – i tiden") mukaan: Sosiologialle – tässä ajassa.

* * *

Muutoksen ja pysyvyyden rinnakkaiselo ovat läsnä myös tämän lehden artikkeleiden teemoissa. Vaikka paljon onkin muuttunut siinä, miten vanhaksi ja miten terveinä ihmiset elävät, itse kuolemaa ei ole kyetty muuksi muuttamaan. Kuolema on ihmiselämässä varmaa, jotakin perustavanlaatuisen pysyvää. Samalla kuolema itsessään on ihmisen elämässä suurin ajateltavissa oleva muutos. Jari Pirhonen, Marja Jylhä ja Ilkka Pietilä tarkastelevat artikkelissaan kuoleman kokemista toimijuuden näkökulmasta. He osoittavat, että lähestyvään lopulliseen muutokseen valmistaututaan käytännöllisen, psyykkisen ja poliittisen kuolematoimijuuden avulla. Kuolemaan suuntaaminen on toiminnallista; se on esimerkiksi keskustelua läheisten kanssa, hautapaikan ja -tavan suunnittelua, läheisten saattamista kuolemaan ja toivetta vaikuttaa omaan kuolemisen tapaansa.

Näin siis ihminen ei vain ota kuoleman tuomaa muutosta passiivisesti vastaan, vaan toimii kohti kuolemaa.

Tärkeä elämän taitekohta, peruuttamaton muutoksenhetki, on myös Jenni Kallion artikkelin inhimillinen konteksti. Hän tarkastelee aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten aikuisten kohtaamia institutionaalisen palveluverkoston kanssa kansalaispätevyyden näkökulmasta. Itsenäistyminen kuuluu jokaisen oletettuun elämänpolkuun, mutta kuten muutokset yleensäkin, se sisältää myös haasteita. Itsenäistymisen elämänvaihe tekee näkyväksi yksilön turvaverkkojen ja muiden resurssien mahdolliset puutteet, sekä eriarvoisuuden, joka näihin nivoutuu.

Urheilu ja siihen liittyvät kiistat ovat läsnä tätä kirjoittaessamme käynnissä olevissa olympialaisissakin. Kilpaurheilu heijastelee yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolijärjestystä kiehtovalla tavalla, sillä edelleenkin lähes kaikissa lajeissa kilpaillaan binäärisesti sukupuolittuneissa sarjoissa. Marko Kanasen artikkeli käsittelee transsukupuolisia ja juridisen sukupuolen muutoksen myötä uudessa sarjassa kilpailevia urheilijoita, ja sitä, miten tiukassa istuvat normatiiviset oletukset sukupuolesta vaikuttavat siihen, kuinka heitä käsitellään mediassa. Näiden, sosiaalisesti hyvin merkittävän muutoksen läpikäyneiden urheilijoiden kautta pohditaan laajempia kysymyksiä sukupuolen määrittymisestä ja binääriseen sukupuolijärjestykseen kytkeytyvästä vallankäytöstä urheilun kentällä.

Vallasta on myös kyse Sampsa Saikkosen ja Esa Väliiverosen artikkelissa, jossa keskustellaan ympäristötutkijoihin kohdistuvasta ulkopuolisesta vaikuttamisesta. Tiede ja sen tekijät ovat jatkuvasti erilaisten poliittisten ja taloudellisten intressiryhmien vaikutuspyrkimysten kohteena. Ulkopuolinen vaikuttaminen voi hankaloittaa tutkijan työtä ja pahimmillaan uhata uran etene-

mistä tai jatkumista, jos siihen ei puututa organisaatioissa. Pyrkimykset vaikuttaa ja kontrolloida usein sisällytetään osaksi tutkimusorganisaation toimintakulttuuria. Tämän numeron neljäs artikkeli kytkeytyy siis osaltaan ajankohtaiseen keskusteluun tieteen avoimuudesta ja tiedekentän kamppailuista tutkimuksen tekemisen edellytysten puolesta.

* * *

Sosiologia-lehden toimitus siirtyi vuodenvaihteessa Lapin yliopistosta Helsinkiin. Kiitämme sydämellisesti edeltäjiämme Janne Auttoa ja Maiju Saarreharjua lehden mainiosta hoidosta toimituskautena 2020–2021! Janne ja Maiju ovat luotsanneet *Sosiologiaa* halki varmasti ikimuis-tettavan covid-19-pandemia-ajan. Muutosten ja epävarmuuden keskellä *Sosiologia* on uskollisesti tarjonnut virikkeitä ajatuksillemme. Kiitos Janne ja Maiju!

Sosiologia-lehden pitkäaikaisena taittajana ja graafikkona toiminut ja lehden ulkoasu-uudistuksesta Eeva Luhtakallion päätoimittajakaudella vastuussa ollut Otto Donner luopui tehtävästään vuoden vaihteessa. Toivotamme uuden taittajamme, Heli Ilolan, lämpimästi mukaan *Sosiologia*-lehden tekoon. Toimituskunnan kokoonpanossa on toimituskauden vaihtuessa tapahtunut muutoksia. Elina Kilpi-Jakonen (Turun yliopisto), Antti Kouvo (Itä-Suomen yliopisto) ja Tuukka Ylä-Anttila (Helsingin yliopisto) lopettavat toimituskunnassa, ja Taina Meriluoto (Helsingin yliopisto), Irene Prix (Turun yliopisto) ja Jukka Syväterä (Helsingin yliopisto) liittyvät mukaan. Kiitämme Elinaa, Anttia ja Tuukkaa paneutuneesta ja ansiokkaasta toimituskuntatyöskentelystä, ja tervetuloa mukaan Taina, Irene ja Jukka!